

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA ATROF MUHITNI ASRAB AVAYLASH VA G'AMXO'RLIK QILISHGA O'RGATISH

Matluba Jo'rayeva

TerDU magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6341459>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 17 – fevral 2022

Ma'qullandi: 22 – fevral 2022

Chop etildi: 27 – fevral 2022

KALIT SO'ZLAR

maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalar, ekologik madaniyat, ekologik ong, kitob, ertak, g'amxo'rlik, asrab-avaylash, qadriyatlar, ekologik tarbiya, ong, idrok, savodxonlik, intellektual salohiyat.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida atrof muhitni asrab avaylash va g'amxo'rlik qilishga o'rgatish kabi masalalar ko'rib chiqildi. Maktabgacha yoshdagi bolalar ekologik madaniyat va ekologik ongni dastlab ota-onalaridan va maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan o'zlashtiradi.

Zamonaviy dunyoda ancha murakkab ekologik vaziyat yuzaga keldi. Inson hayot jarayonida atrof-muhitni buzadi va tabiatga bu salbiy ta'sir energiya ta'minoti va aholi sonining ko'payishi bilan kuchayadi. Ko'rinib turibdiki, hozirgi va kelajak avlodlarning hayoti va salomatligi atrofdagi tabiatni asrab-avaylashga bog'liq. Bugungi kunda ilmiy-texnikaviy inqilob insoniyat oldiga bir qancha yangi, o'ta murakkab muammolarni qo'ydi, bu muammolarga avvallari umuman duch kelmagan yoki unchalik keng ko'lamli bo'lmagan. Ular orasida inson va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlar alohida o'rin tutadi. Inson va jamiyatning o'zaro ta'siri kamida ekologik madaniyatni bilish va unga rioya qilishni nazarda tutadi. Yaqin vaqtgacha uning

shakllanishi asosan ilmiy ravishda amalga oshirilib, odamlarning ijtimoiy ongi va amaliy faoliyatida urf-odatlar va an'analar tizimi orqali, ijtimoiy rivojlanish darajasiga va odamlarning yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ekologik xavf-xatarlarni tushunishiga mos keladigan baho va qarorlarda mustahkamlangan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalash quyidagilarni nazarda tutadi:

- tabiatga insonparvarlik munosabatini tarbiyalash ya'ni axloqiy tarbiya;
- ekologik bilimlar va g'oyalar tizimini shakllantirish;
- etetik hissiyotlarni rivojlantirish
- bolalar uchun o'simliklar va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, tabiatni muhofaza qilish

va himoya qilish uchun mumkin bo'lgan tadbirlarda ishtirok etish.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda ekologik madaniyat – bu tabiat haqidagi bilim, ong, idrok, savodxonlik, intellektual salohiyat va uni amalda qo'llay bilish faoliyati, atrof-muhitga nisbatan faoliyatning yuksak ko'rsatkichi, ongli va ma'suliyatli yondashuvdir. Ekologik bilim va ekologik madaniyatning tayanch fazilatlarini: 1) axloqiy-ekologik onglik shaxsning muhim madaniyatlik sifati bo'lib, uning atrof – muhitni hissiy bilish jarayoni atrof – muhitdagi obyektlar va hodisalarni sezishi, idrok etishi, tasavvur qilishi, ziyraklik va teranlik asosida tabiat muhofazasi bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishi lozimligini nazarda tutadi; 2) ekologik ma'suliyatlik shaxsda munosabat va ma'sullikni tarbiyalashda namoyon bo'ladi, bunday munosabat shaxsning bilib-bilmay, uzoqni o'ylamay tabiatga ko'rsatgan salbiy ta'siri oqibatlarini anglash va bunday ta'sirni bartaraf etish istagi natijasidagina shakllanadi; 3) ekologik irodaviylik shaxsning o'zi va o'zgalarning atrof – muhitdagi hatti-harakatlarini baholashi va nazorat qilishi shaxsdagi qat'iyatlik, tejamkorlik, ozodalik va pokizalik bilan bog'liq. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyatini shakllantirishda ekologik qadriyatlar alohida ahamiyatga ega, ularga tabiatni asrab-avaylashga intilish, tashabbuskorlik, izchillik, mehnatsevarlik va ongli faollik kabilar kiradi. Masalan, ekologik qadriyatning bir turi, ya'ni global, mintaqaviy va lokal ekologik muammolarni bilish yer, suv, energetik muammolar, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, bioxilma-xillikni saqlash, cho'llanish jarayoni, atmosfera havosining ifloslanishi kabi tushunchalar

bilan chambarchas bo'g'liq. Ekologik ma'naviyatli shaxsni tarbiyalash bog'chalar, maktablar, lisey, kollejlari, oliygohlarda mutaxassislar tomonidan olib borilishi maqsadga muvofiq.

Ekologik madaniyat insoniyatning tarixiy rivojlanish jarayonida tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan nazariy-ilmiy g'oyalarning majmuasi bo'lmasdan, ma'lum jamiyatda yashayotgan shaxslarning ruhiy xolatlari, hissiyotlari, kayfiyatlari va intilishlarini ham qamrab olib, turli darajadagi ijtimoiy ong shakllarining ekologiya maqsad-manfaatlari doirasida mushtarakligini ifodalaydi. Bunda «Hissiyot insonning tabiiy borlig'i fakti bo'lmasdan, balki inson faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini mehnat jarayonida tabiatni o'z manfaatlari asosida o'zgartirishidir».

Ekologik tarbiya bolalikdanoq singdirib borilishi kerak. Yosh avlodning sog'lom o'sib ulg'ayishi va o'zidan keyingi avlodga tabiat go'zalliklarini avaylab-asrab yetkazishi uchun ularga tabiatni muhofaza qilish, uning boyliklaridan tejamkorona foydalanish yo'llarini o'rgatish, tabiat bilan bog'liq har qanday ishni amalga oshirishdan oldin tabiiy muhitga zarar etkazmaydigan usullarni tanlash lozimligini o'rgatishimiz zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiatga hurmat bilan qarash, unga nisbatan estetik hissiyotni uyg'otish tajribalari, bolalarning yoshi, bilim ko'lamini inobatga olgan holda, ularning tafakkuriga yetib boradigan darajada tabiat to'g'risida, o'simliklar olami haqida, hayvonot dunyosi borasida qiziqarli va maroqli suhbatlar o'tkazish, nihollar, sabzavot, gul namunalari qanday o'tkazish, parvarishlash, borasida

televideniya alohida maxsus ko'rsatuvlar uyushtirilishi ham ijobiy natijalar beradi.

Z.Abdullayev o'z tadqiqotlarida ekologik ongga ekologik ijtimoiy munosabatlarning in'ikosi sifatida baho beradi. Darhaqiqat, ekologik ongning darajalari ekologik munosabatlarning rivojlanish xususiyatlariga mos keladi. Lekin o'z navbatida ekologik munosabatlar ham ekologik ongning «moddiylashuvi jarayonidir, bu bir tomondan. Ikkinchi tomondan, ekologik ong ekologik munosabatlarning ob'ektiv va sub'ektiv mavjudlik shart-sharoitlarini ham aks ettiradi. Shuning uchun ekologik ong, ekologik munosabat bog'lanishlarini sabab-oqibat tarzida qarash maqsadga muvofiq. Bundan tashqari ekologik ongning rivojlanishi ekologik munosabatning passiv in'ikosi bo'lmasdan, balki shu munosabatlarni xarakterlovchi manbaga, mexanizmga bog'liq, ya'ni ekologik ehtiyojlarga borib taqaladi. Bunda ekologik munosabatlar ekologik ehtiyojlarni qondirishning texnologik jarayoni sifatida qaralmog'i kerak. Boshqacha qilib aytganda, har qanday sabab boshlang'ich sabab emas, aksincha, hodisadir, ya'ni mehnat, texnika, texnologiya, fan, madaniyat bilan bog'liq ekologik ehtiyojlarga borib taqaladi. Bunda ekologik munosabatlar ekologik ehtiyojlarni qondirishning texnologik jarayoni sifatida qaralmog'i kerak. Boshqacha qilib aytganda, har qanday sabab boshlang'ich sabab emas, aksincha hodisadir, ya'ni mehnat, texnika, texnologiya, fan, madaniyat bilan bog'liq ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar inson ehtiyojlarini qondirish vosita va usullarini tashkil qiladi. Zero, tabiatga amaliy va nazariy munosabatlar majmuasi ma'naviy faoliyatning hamma

yo'nalishlari bilan dialektik bog'langan jarayonni tashkil qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyatini oshirish masalasi dolzarb muammolardan biridir. Ekologik madaniyat umuminsoniy qadriyatlarning maxsus namoyon bo'lishi sifatida tabiatga munosabatlarning yangi yo'nalishlarini vujudga keltiradi. Tabiatni ekologik madaniyat nuqtai nazaridan o'zlashtirish hissiyotining, tafakkurining axloqiy qadriyatlarning mazmunini belgilaydigan mezonga aylanadi. Ayni paytda ekologik inqiroz va halokat oldini olishning tarixiy zaruriyati bu qarashlarni nazariy ong darajasiga ko'tardi. Ayniqsa, tabiatga antropogen va texnogen ta'sirning kuchayishi bilan ekologik madaniyatni rivojlantirishning ob'ektiv zaruriyati pishib etildi. Har qanday tarixiy davr rivojlanishining ichki harakatlantiruvchi mexanizmi tabiat va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlarga bog'liq bo'lgan. Bu ziddiyatlarning hal qilish vositalari ijtimoiy ongning turli shakllari, xususan, ekologik madaniyatning rivojlanishida o'z ifodasini topgan. Ota-onalar bolani tabiat bilan tanishtirishi, unga bu hayotdan turli xil ko'rinishlarida, ham uyda, ham ochiq joyda, masalan, hovlida qo'rqmaslikni o'rgatishi mumkin.

Ekologik xabardorlik bu bolaning tushunishi nafaqat aql bilan, balki hissiyotlar darajasida, yerda yuradigan, suzadigan, uchadigan, o'sadigan barcha narsalar yashayotganini anglatadi. Suv va toshlar ham yashaydi. Atrofdagi barcha mo'jizalar hayot sifatiga ega, uni yo'q qilib bo'lmaydi. Bola atrofidagi dunyo barqaror, atrofdagi hayot o'z-o'zini yangilaydi va turli shakllarning o'zgarishini anglatadi. Ekologik ong shakllangan bola yashashdan qo'rqmaydi va tabiatni o'rganishga tayyor.

Bundan tashqari, u unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish kerakligini biladi. Bola to'liq shakllanmasa yoki ekologik ong buzilsa, u o'z hayotidan qo'rqadi. Maktabgacha tarbiya tashkilotidagi bolaga qo'yiladigan talablar va ota-onalarning talablari o'rtasidagi tafovut ekologik ta'limning samaradorligini sezilarli darajada kamaytiradi, bolalar harakatlarining motivatsiyasiga salbiy ta'sir qiladi.

Ekologik ta'lim muammolarini hal qilishda guruh xonasining mavzularni rivojlantirish muhiti katta ahamiyatga ega. O'simlik dunyosiga qiziqish va hurmatni shakllantirish bo'yicha ishlar mutaxassislar bilan yaqin hamkorlikda amalga oshirilishi kerak.

Har bir kattalar tabiatni nafaqat hurmat qilish, balki uni himoya qilish kerakligini biladi. Bolalar uchun tirik dunyo bilan tanishish, yangi va qiziqarli narsalarni o'rganish juda qiziq. Bolalar tabiat bilan muloqotda bo'lib, ularga mehr-shafqat ko'rsatishadi, mehnat qilishadi, ular uning go'zalligini aks ettiradilar va hayratda qoldiradilar. Kichkina odam rivojlanib, dunyoni o'rganadi. Dastlab, barcha tirik mavjudotlarga bo'lgan sevgi bolalarda yashaydi. Agar o'sib ulg'aygan bola tabiatni, hayvonlarni vayron qila boshlasa, unda kattalar bunga aybdor, chunki tabiatga muhabbat tarbiyasi bolaligidan boshlanadi va er yuzida yashayotgan har bir narsa uchun javobgarlik tuyg'usini shakllantirish juda muhimdir. Har bir kattalar tabiatni nafaqat hurmat qilish, balki uni himoya qilish va himoya qilish kerakligini biladi. Bolalar uchun tirik dunyo bilan tanishish, yangi va qiziqarli narsalarni o'rganish juda qiziq. Bolalar tabiat bilan muloqotda bo'lib, ularga mehr-shafqat ko'rsatishadi, mehnat

qilishadi, ular uning go'zalligini aks ettiradilar va hayratda qoldiradilar.

Bola tabiatni himoya qilishi uchun u avvalo uni sevishi kerak. Ammo agar odam o'simliklarga qiziqmasa, go'zallikka yetarlicha e'tibor bermasa, befarqlikdan boshqa narsa ish bermaydi. Shuning uchun, bolalar tabiatni sevishlari uchun, ota-onaning bolani tabiat bilan tanishtirish majburiyati bor-siz birgalikda soxta narsalar yasashingiz, turli o'simliklarni bo'yashingiz va bo'yashingiz mumkin, uyda gullar etishtirish tavsiya etiladi. Shunday qilib, bola tabiat, o'simliklar, daraxtlar va gullarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni rivojlantiradi. Bola bilan muntazam ravishda shug'ullanish, turli xil tabiiy hodisalarni kuzatish, tirik dunyo bilan doimiy ravishda tanishish kerak, shuningdek, tanishish jarayoni qiziqarli va hayajonli bo'lishi kerakligini hisobga olish kerak. Shuningdek, bolalarga tajriba o'tkazishga ruxsat berish kerak, o'lkashunoslik muzeylariga, botanika bog'iga tashrif buyurish, chiroqlar, hayvonot bog'iga go'zal yovvoyi tabiat olamiga kirib borishingiz mumkin bo'lgan joylarga borish tavsiya etiladi.

Maktabgacha yosh - insonning ekologik madaniyatini rivojlantirishning o'ziga xos qimmatli bosqichi. Bu davrda shaxsning asoslari, jumladan, tabiatga va atrofdagi dunyoga ijobiy munosabatda bo'lish asoslari yaratiladi. Bu yoshda bola o'zini atrof-muhitdan ajrata boshlaydi, atrof-muhitga hissiy-qadriyatli munosabat rivojlanadi, shaxsning axloqiy va ekologik pozitsiyalarining asoslari shakllanadi, ular bolaning tabiat bilan o'zaro munosabatlarida, tabiat bilan o'zaro munosabatlarida namoyon bo'ladi. u bilan ajralmasligini anglash. Buning yordamida bolalarda ekologik bilimlarni, tabiat bilan

o'zaro munosabatda bo'lish me'yorlari va qoidalarini shakllantirish, unga hamdardlikni rivojlantirish, ba'zi ekologik muammolarni hal qilishda faol bo'lish mumkin. Shu bilan birga, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilimlarni to'plash o'z-o'zidan maqsad emas. Ular dunyoga hissiy, axloqiy va samarali munosabatni shakllantirishning zaruriy shartidir. Bolalar bog'chasi uzluksiz ekologik ta'lim tizimining birinchi bo'g'inidir, shuning uchun o'qituvchilar oldida maktabgacha yoshdagi bolalarda atrof-muhitni oqilona boshqarish madaniyati asoslarini shakllantirish vazifasi qo'yilishi bejiz emas. Yosh bolalarda tabiiy muhitga g'amxo'rlik qilish oilada shakllanadi va maktabgacha yoshdagi bolalar bog'chasida shakllanishda davom etadi. Ekologik ta'lim bolalar bog'chasida amalga oshiriladi. Bolalarda tabiatga ijobiy munosabatni tarbiyalash ota-onalarning o'zlari ekologik madaniyatga ega bo'lgandagina mumkin. Ota-onalarning ta'siri ko'p jihatdan kattalar tomonidan ekologik qadriyatlarni qanchalik muhim deb bilishiga bog'liq. Oilaning turmush tarzi, darajasi, sifati va turmush tarzi bola tarbiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bolalar atrofida narsalarga juda sezgir.

Maktabgacha yoshda bolaning tasavvuri jadal rivojlanadi, bu ayniqsa o'yinda va san'at asarlarini idrok etishda aniq namoyon bo'ladi. Ota-onalar ko'pincha bola uchun barcha zavqlarning eng qulayi, eng yoqimli va eng foydalisi unga qiziqarli kitoblarni ovoz chiqarib o'qilishi ekanligini

unutishadi. Bu oiladan boshlanishi kerak. Kitobga qiziqish maktabga borishdan ancha oldin paydo bo'ladi va juda oson rivojlanadi. Kitob bolalarga estetik tarbiya berishda muhim o'rin tutadi. Ko'p narsa bu birinchi kitob qanday bo'lishiga bog'liq. Bola tanishgan kitoblar nafaqat mavzu, mazmun, balki taqdimot shakli bilan ham yosh o'quvchiga taqdim etilishi juda muhimdir. Adabiyotning o'ziga xosligi badiiy asarlar mazmuni asosida tabiatga muhabbatni shakllantirish imkonini beradi. V.Byanki, M.Prishvin, K.I.Chukovskiy, S.Ya.Marshak, A.L.Barto, S.Mixalkov va boshqa yozuvchilarning asarlari bolalarga mos keladi. Bolalar uchun mo'ljallangan kitobda juda ko'p qiziqarli, chiroyli, sirli narsalar bor. ular haqiqatan ham o'qishni o'rganishni xohlashadi, lekin hali kattalarining o'qishini tinglashni o'rganmaganlar.

Bolalar ertaklarni juda yaxshi ko'radilar. Kichik maktabgacha yoshdagi bolalar hayvonlar haqidagi ertaklarga ko'proq qiziqishadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar ertaklarni afzal ko'rishadi. Kichikroq maktabgacha yoshda bolani yengil kulgili she'rlar, bolalar bog'chalari va aqlbovar qilmaydigan she'rlar o'ziga jalb qiladi. She'rlar, ertaklar yoki hikoyalar bola tomonidan qiziqish bilan idrok etilishi va ularning estetik ta'siri maksimal darajada bo'lishi uchun badiiy o'qishning turli xil ifodali vositalaridan foydalanish kerak: intonatsiya, yuz ifodalari, imo-ishoralar, lekin ayni paytda. vaqt mutanosiblik hissi kuzatilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vinogradova T. A., Markova T. A. Bolalar bog'chasida ekologik ta'limni tashkil etish tajribasi: "Bolalik" dasturi uchun uslubiy maslahat. SPB .: Bolalik - Matbuot, 2001 yil.
2. Turopova R.B "Maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik madaniyatni o'yinlar orqali shakllantirish" 184 bet. Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi fanlarini zamonaviy grafik dasturlar yordamida o'qitish istiqbollari Respublika ilmiy-texnik anjumani.2021 yil
3. Toshpulatov F.U "Chizmachilik fanini tabiiy hodisalar bilan amaliy bog'liqligi" Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi fanlarini zamonaviy grafik dasturlar yordamida o'qitish istiqbollari Respublika ilmiy-texnik anjumani.2021 yil